

Svarte i kamp: 175 000 svarte sloss på unionens side, og har sin viktige del av den militære seieren. Mot slutten var sørstatene så desperate at de foreslo at svarte skulle settes til å slåss for å bevare slaveriet.

Store ødeleggelser: South Carolina var den første staten som brøt ut av unionen, og den siste som ble gjenopptatt. Delstaten opplevde store ødeleggelser, som her i hovedstaden Charleston.

SERIE

Krigen mellom brødre

- Dette er den siste av tre artikler om den amerikanske borgerkrigen, som startet 12. april 1861.
- De to første sto 13. og 18. april.

FAKTA

USAs blodigste krig

- Den mest omtalte krig i historien, tema for over 50 000 bøker.
- Tre millioner soldater deltok.
- En av fem: 620 000, døde, de fleste av sykdom. Tilsvarende tap i dag ville tilsvart over seks millioner døde.
- 60 000 fikk amputert ett eller flere lemmer. I 1866 brukte Mississippi 20 prosent av statsbudsjettet på proteser.
- De store tapene skyldtes ikke minst oppfinnelsen av riflen, som gjorde det mulig å treffe på lengre avstand og lade raskere, mens soldatene angrep etter gammelt mønster.
- I slaget ved Antietam (! sørstatene kalt slaget ved Sharpsburg) 17. september 1862, falt det på én dag flere soldater enn USA hadde mistet i alle tidligere kriger til sammen.
- Nesten alle kampene fant sted på sørstatenes grunn. Men to av de verste slagene, ved Antietam og Gettysburg ble utkjempet i nordstatene.
- Ingen stater opplevde flere trefninger enn Virginia, hvor partene braket sammen 2100 ganger.
- Byen Winchester i Virginia byttet side 70 ganger i løpet av krigen.

år i helvete

1863 er også norsk historie, med 15. Wisconsin midt i forferdelighetene. 34 000 døde eller sårede, og det nest blodigste av dem alle. Den makabre rekorden har slaget ved Gettysburg i juli 1863, med 51 000 ofre.

Historiens viktigste tale

Fire måneder senere, 19. november 1863, steg president Abraham Lincoln fram på en provisorisk plattform ved det som skulle bli en krigskirkegård for de falne ved Gettysburg. Lincoln kremtet litt før han ropte til de 6000 frammøtte: «Fourscore and seven years ago ...» To minutter senere var talen over, til skuffelse for de frammøtte. Korrespondenten for London Times kalte den «en flat fiasko».

I dag er de 269 ordene meislet i marmor på veggen ved siden av Lincoln-statuen ved den sørlige enden av The National Mall i Washington. Skolebarn lærer teksten utenat. Talen «The Gettysburg Address» er så hellig en tekst som et sekulært budskap om frihet og selvstyre kan være. Men like borte i gaten, i The National Archives, ligger en annen tekst som skulle få enda større betydning mens krigen raste. Erklæringen om frigivelsen av slaverne, «The Emancipation Declaration», forandret formå-

FAKTA

51 000

døde og sårede i slaget ved Gettysburg

34 000

døde og sårede i slaget ved Chickamauga

30 000

døde og sårede i slaget ved Spotsylvania

let med krigen. Opprinnelig hadde Lincoln understreket at han gikk til krig utelukkende for å bevare unionen, han ville ikke sette fri en slave hvis det kunne true gjenforeningen. Men gradvis innså han at ingenting ville være løst hvis krigen endte og slaveriet besto. Skulle unionen gjenopprettes, måtte slaverne settes fri. Men erklæringen hadde også en annen, viktig hensikt: Den hindret de europeiske stormaktene Frankrike og Storbritannia i å anerkjenne Amerikas Konfødererte Stater.

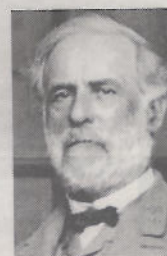
I september 1862, etter to spektakulære seire for general Lee, var europeerne kommet til at sørstatene kom til å vinne krigen. En formell anerkjennelse ville gjøre det umulig for de føderale styrkene å opprettholde havneblokaden, sørstatene ville få hardt tiltrengte våpen og avsetning for bomullen. Men da Lincoln, etter den kostbare seieren i slaget ved Antietam, erklærte at krigens formål var å frigi slaverne, var en anerkjennelse plutselig politisk umulig.

Sørstatene med brukket rygg Grensene var aldri så tydelige som historien har framstilt dem. Amerikanerne var ikke delt i et moralsk nord og et umoralsk sør. Mange sørstatsfolk foraktet

slaveriet og mange nordstatsfolk mente at de svarte var en underlegen rase. Demokratene i nord raste mot frigjøringserklæringen, og arbeiderklassen var redd for at frigitte slaver skulle gi dem hard konkurranse om jobbene.

Sørstatenes ledere foreslo også, i den siste desperate fasen, at alle slaver som ville kjempe med våpen for fortsatt slaveri, skulle få sin frihet. Det var et tilbud få svarte fant særlig forlokkende. I stedet våknet opprørstrangen langsomt. Slaverne var ofte alene tilbake på plantasjonen med kvinner og barn. Kate Stone, datter til en plantasjeier i Louisiana, forteller i dagboken om frykten som grep henne og familien utover våren 1865. Unionssoldatene nærmet seg, og en dag stormet bevæpnede slaver inn, tok henne og de andre kvinnene til fange og plyndret huset. De slapp levende fra det, men sluttet seg til strømmen av flyktninger. «Alt og alle forsøkte å trenge seg om bord i vognene, vi flyktet alle fra yankeene, eller enda verre: fra negrene,» skriver hun.

Mens økonomien blomstret i nord, slik den ofte gjør hos seierherrer, lå sørstatene med brukket rygg da det hele var over. Krigen ødela to tredeler av alle ver-

Hærleder:

Hvor lenge ville krigen vart uten Robert E. Lees fremragende hærledelse?

Kampvillig:

Med Ulysses S. Grant fikk Lincoln endelig en general som faktisk ville slåss.

dier – slaverne inkludert. Hver fjerde hvite mann mellom 20 og 40 var drept og plantasjene brent. Det var uansett ingen som kunne plukke bomullen. Først 60 år senere, etter 1. verdenskrig, nådde landbruksproduksjonen i sørstatene nivået fra 1860.

100 år til før svarte ble fri

Men det tok enda lenger før de svarte fikk den friheten Lincoln hadde lovet dem. Selv om kongressen vedtok lover som ga de tidligere slaverne statsborgerskap, stemmerett og rettsikkerhet, sørget det hvite samfunnet for at friheten ble illusorisk. Folk i nord var lei av ufreden. Begeistring for de svarte hadde uansett klare grenser. De vendte det blinde øyet og det døve øret til da det hvite sør gradvis gjeninnførte det rasedelte samfunnet. Føderale myndigheter lot Ku Klux Klan ri gjennom natten, brenne kors og lynse svarte. Først midt på 1960-tallet, etter protestmarsjer, sivil ulydighet og nok et snikmord på en stor leder, fikk de svarte i sørstatene fulle borgerrettigheter.

100 år etter at general Robert E. Lee overga seg, var krigen mellom brødrene endelig over.

SVEN EGIL OMDAL
sven.egil.omdal@aftenbladet.no